

Гудімова А.Х.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Бабіна І.С.

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ПЕДАГОГІВ У ПРОФЕСІЙНІЙ МАЙСТЕРНОСТІ В ДИСТАНЦІЙНИХ УМОВАХ

Досліджено теоретичні аспекти становлення та реалізації професійної майстерності сучасних педагогів в умовах дистанційного навчання, що детерміновано, зокрема й індивідуальними-психологічними властивостями кожного фахівця. Визначено актуальні виклики сьогодення, що пробуджують необхідність в пошуку інноваційних підходів до викладання й підвищення якості реалізації освітнього процесу в змісті нових моделей взаємодії в системі «вчитель-учні». Перед педагогами постає завдання безпосередньо на практиці отримувати новий досвід по взаємодії з дітьми різних вікових категорій в новітніх, інноваційних умовах. Встановлено, що дистанційне викладання потребує педагогічної майстерності, компетентності, значного досвіду, психологічного ресурсу, гнучкості мислення та адаптації до різних ситуацій, що можуть виникати в процесі заняття (деякі з них досить складно передбачити). Науково обґрунтовано, що дистанційне навчання, за сутністю є достатньо новою моделлю, що потребує адаптації всіх учасників освітньої діяльності та подальшого забезпечення високої якості знань дітей на всіх ступенях навчання. В статті нами систематизовано та узагальнено провідні принципи становлення та розвитку освітнього середовища в умовах дистанційного навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей кожного викладача, що співпрацює з учнями різних вікових категорій. Акцентовано увагу на сучасних та найбільш перспективних шляхах втілення дистанційного навчання через призму використання інноваційних інформаційних технологій в контексті покращення суб'єктивної якості освітнього процесу.

Ключові слова: адаптація, дистанційне навчання, інноваційні технології навчання, навчальна компетентність, педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. Розглядаючи основні принципи реалізації Нової української школи приходимо до висновку, що першочерговим завданням програма ставить забезпечення розвитку світогляду підростаючої особистості, формування цілісної картини світу, не порушуючи природне світосприйняття, наголошуючи на необхідності формування у школярів низки компетенцій, основою яких є власний світогляд, відстоювання особистої думки дитини, при цьому інформація постійно впорядковуються, доповнюються, змінюється та трансформується в усталену та непохитну систему знань, вмінь, навичок.

Кожний щабель у системі навчання містить свої вимоги щодо набуття відповідних навчальних компетентностей учнів. Проте, спільним аспектом є створення оптимальних та комфортних умов для дітей, з урахуванням їх навчальних здібностей, індивідуальних психологічних можливостей.

Відповідно, в сучасних умовах становлення та розвитку України (тривала пандемія, військове положення) актуальною є модернізація освітнього простору та забезпечення безпечного середовища у змісті навчально-виховного процесу.

Дистанційне навчання є тим вектором, що може виступати в якості провідного шляху для оптимізації взаємодії «вчитель-дитина-батьки», проте, варто враховувати: вмотивованість усіх учасників на результат, здатність до адаптації в нових умовах реалізації освітнього процесу.

Проблема адаптації педагогів до умов дистанційного навчання корелює з особливостями їх індивідуально-психологічних властивостей: так, досвідченим вчителям, доволі важко «переключитись» на нові умови навчання, що вимагає комп'ютерної компетентності, вміння підтримувати увагу до предмету без «очного контакту з дітьми», необхідності опановування нових про-

грам та гаджетів; натомість – молоді вчителі не володіють достатнім досвідом у змісті викладання та розуміння психологічного контакту з дітьми. Таким чином, провідним вектором реалізації дистанційного навчання виступає встановлення та реалізація педагогічної майстерності педагогів в умовах дистанційного навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений нами аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що роль педагога в інтерактивному навчанні, мета, зміст і завдання їх діяльності залишаються недостатньо обґрунтованими.

Позиція педагога під час інтерактивного навчання була висвітлена в дослідженнях М.В. Кларіна, Д. Джонсона та Р. Джонсона, А.В. Мудрика. Інші дані, підтверджуються результатами низки зарубіжних та вітчизняних досліджень Р. Бредлі, Б. Браун, Г. Келлі, С. Кравець, І. Блохіна, О. Москаленко де зазначається, що ефективність онлайн освіти не лише в Україні, але й в інших країнах пов'язані не тільки з якістю техніки чи швидкістю Інтернету, якістю організації дистанційного навчання у закладі освіти та/або особистісними якостями [13].

Питання залежності якості дистанційного навчання від особистісно-професійних якостей викладача активно досліджуються у закордонній науковій думці. Науковцями М. Бьорнерт-Рінглеб, Г. Казале, К. Хілленбрад зазначається, що неготовність викладачів, до впровадження дистанційної освіти представляються потенційними ризиками для успішного впровадження цифрового навчання [12].

Мотивацію як важливу складову професійної результативності розглядають у багатьох дослідженнях. С. Хромалік, Т. Кошалка вказують, що мотивація викладачів є важливим факторами, які впливають на ефективність дистанційної освіти [10].

Психолого – педагогічні аспекти дистанційного навчання досліджували Р. Гуревич, Ю. Овод, О. Кареліна, Р. Шаран, Є. Волинський, В. Олійник, П. Стефаненко, З. Курлянд, Р. Хмелюк, А. Семінова тощо. Також слід відзначити дослідження провідних іноземних учених у галузі організації дистанційного навчання: А. Сагателян, Н. Фредеріксон, Ф. Рід, В. Кліффорд, С. Гурі-Розенбліт, М. Мур, Д. Кіген, Ч. Ведмеєр, О. Петерс, У. Пері, Дж. Даніель, У. Макінтош, У. Діл.

Встановлено, що незважаючи на різноманітні напрями дослідження, науковці єдині у розумінні важливості модернізації та оптимізації освітнього простору; орієнтовані на формування усвідомле-

ного ставлення до реалізації навчально-виховного процесу через призму підвищення кваліфікації, самовдосконалення та саморозвитку фахівців.

Формулювання цілей статті є теоретичне обґрунтування важливості розвитку індивідуально-психологічних властивостей в умовах дистанційного навчання; формування уявлень стосовно особливостей розвитку професійних компетенцій вчителя в умовах дистанційного навчання; розглянути загальні психологічні та методичні засади, що зумовлюють педагогічну майстерність сучасного вчителя; ознайомитись з принципами реалізації професійної майстерності через призму індивідуально-педагогічних властивостей педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сучасного життя спонукають до пошуку нових підходів до якісної зміни стану всієї системи освіти в Україні, що має відповідати сучасному розвитку економіки й готувати фахівців до інноваційної діяльності.

З урахуванням новітнього підходу до освіти, зокрема дистанційного навчання зросла потреба в оновленні методики навчання. Рівень професіоналізму молодого спеціаліста залежить не лише від базових знань з обраного фаху, а й від умінь будувати соціальні контакти, грамотно висловлювати думки, володіти на високому рівні фаховою лексикою, взаємодіяти з міжнародними організаціями, бути конкурентоспроможними в обраному напрямку діяльності.

Загалом, як зазначає В. Пришляк, дистанційне навчання має певний ряд переваг, що можуть сприяти підняттю системи освіти в Україні на більш високий щабель: освіта є доступною для широкого кола людей; спектр можливостей для підвищення професійної майстерності вчителів; забезпечення вільного доступу до необхідної навчальної інформації та сконцентрованість високоякісної навчальної інформації; можливість одночасного використання різних технологій для максимально якісного процесу реалізації освітньої діяльності; розкриття творчого та інтелектуального потенціалу усіх учасників навчально-виховного процесу [7].

Введення дистанційного навчання у практику роботи і, як наслідок, складності освоєння нових форм спілкування викликали необхідність концентрації уваги на розробці напрямків психологічного супроводу педагогів та тих, хто навчається в освітній діяльності в незвичних умовах [2].

Зміст теоретичної готовності вчителя передбачає: аналітичні, прогностичні, проектні,

рефлексивні вміння. Зміст практичної готовності вчителя має у складі: мобілізаційні, інформаційні, розвиваючі, орієнтаційні, перцептивні вміння, навички змістовного педагогічного спілкування.

Отже, модель професійної компетентності включає такі компоненти, як емоційно-вольовий, мотиваційно-ціннісний, когнітивний, комунікативний і креативно-діяльний. Професійна компетентність постає як системне освіту, що включає у собі низку компонентів, що є різними видами компетентностей, які у свою чергу, теж є складовими у системі освіти.

З огляду на загальні характеристики зазначених компетентностей можливо надати такі коментарі:

- спеціальна компетентність – має на меті розуміння змісту та володіння загальними принципами професійної діяльності на високому рівні, можливістю проектувати та формувати напрями подальшого професійного розвитку вчителя;

- соціальна компетентність – здатність до реалізації та всебічного оволодіння напрямками спільної (групової, кооперативної) взаємодії, а також прийомами професійного спілкування, що реалізуються на різних рівнях. Також, важливим є забезпечення відповідальності за отримані результати праці (оцінка досягнень учнів, налагодженого контакту з батьками, обміну досвідом з колегами тощо);

- особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження та саморозвитку, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;

- індивідуальна компетентність - володіння прийомами самої реалізації та розвитку індивідуальності в рамках професії, готовність до професійного зростання, здатність до індивідуального самозбереження, неохочість до професійного старіння, вміння організувати раціонально свою працю без перевантажень часу і сил, здійснювати працю без втоми і навіть з освіжаючим ефектом.

Названі види компетентності означають зрілість людини у професійній діяльності, у професійному спілкуванні, у становленні особистості професіонала, його індивідуальності [1, с. 15].

Важливого змісту набуває адаптація викладачів до навчання в дистанційних умовах. Для того, щоб полегшити адаптацію та вмотивованість педагогів на результат, виходячи з індивідуально-педагогічних властивостей, запроваджуються такі курси: «Загальна педагогіка», «Педагогіка», «Педагогічна майстерність майбутнього вчителя», що є провідними у системі педагогічної підготовки майбутнього вчителя. Вони концентрують

у собі методологічні й теоретичні положення педагогічної науки, основні питання організації навчально – виховного процесу в загальноосвітній школі та спрямовані на формування у майбутніх учителів готовності (теоретичної, практичної, психологічної) до здійснення соціально – педагогічних функцій учителя [4].

Варто враховувати, що педагогічна майстерність у структурі особистості:

- система, що здатна до самоорганізації, провідним чинником є гуманістична спрямованість на досягнення певного результату;

- наявність професійної компетентності, як основи високого рівня професіоналізму в діяльності, самоорганізації та саморегуляції;

- орієнтованість на самовдосконалення через призму реалізації педагогічних здібностей особистості;

- орієнтованість на внутрішній потенціал, знання та здібності, бажання накопичення більшого практичного та теоретичного досвіду.

Отже, щоб вчитель міг діяти творчо, шукати відповідні моделі для взаємодії з учнями різних вікових категорій, самостійно виважуючи результати своєї діяльності і коригуючи засоби з орієнтацією на мету, він повинен мати певний внутрішній осередок властивостей та рис, що сприяють професійному саморозвитку та самореалізації педагога, а через набуття нових вмінь у педагога й розвиток самих учнів.

Професійні саморозвиток та самореалізація залежать від постійного самовдосконалення педагогів, в основі чого лежать кілька принципів:

- долучення молодих, неосвічених фахівців до світу педагогічної мудрості, методичних розробок попередніх років;

- розвиток розуміння комунікації, ораторської майстерності, оволодіння технікою мовлення;

- формування уявлень про зміст та загальні положення сучасних педагогічних систем;

- розуміння важливості заходів й формування взаємин не тільки з учнями, але й з батьками;

- плекання поваги до рідної мови, культури, традицій через призму дистанційної освітньої діяльності.

Проаналізувавши зазначені принципи встановлено таке:

- принцип тріади комунікації має в основі включення до співпраці таких елементів, як: «діалог», «взаємодія» (готовність прийняти/надати допомогу в освітньому процесі), «взаємоповага»;

- принцип розділеного лідерства передбачає наявність про активності, право вибору та особис-

тісну відповідальність кожної зі сторін освітнього процесу за власний вибір;

- принципи соціального партнерства передбачають наявність рівності сторін та прийняття покладених зобов'язань на добровільній основі [1, с. 16].

Деякі дисципліни, особливо практичного характеру, починають адаптуватись до процесів інтеграційного характеру, які, звичайно ж, у низці випадків необхідні. Однак ці дисципліни в даний час не повинні бути позбавлені процесів, які можна охарактеризувати як деяку «інклюдію» або глибоке занурення в предмет, що є особливо важливим для формування специфічних навичок [9, с. 89].

Дистанційне навчання виступає як інноваційна технологія, що оновлюється відповідно до розвитку технологічного процесу, впровадження у зміст діяльності нових програм та інструментів взаємодії - при обміркованому та структурованому підході сприяє досягненню високого рівня навчальних результатів у школярів й розвитку відповідальності, самостійності та наполегливості; водночас, у вчителів встановлюється потреба у накопиченні професійного досвіду, трансляванні власних педагогічних досягнень та набутті нових професійних компетенцій у змісті взаємодії з учнями та колегами.

Пріоритетом в діяльності є:

- створення у дітей позитивної мотивації до навчання: заохочення до співпраці, забезпечення умов, що переконують дітей у доцільності співпраці: весела, дружня атмосфера, транслявання інформації щодо того, що працювати разом весело та цікаво;

- важливо довести школярам, що у співпраці виникають дружні стосунки, які пролонгуються на тривалий час;

- активні питання та відповіді на них, здатність до прийняття нової інформації;

- важливо продемонструвати школярам користь обговорення та узгодження перспективних планів взаємодії у групі.

В окресленому аспекті важливо обрати актуальні моделі та алгоритми підбору інноваційних технологій, що можуть забезпечити надійну та цікаву презентацію навчального матеріалу.

Активною формою дистанційного навчання є мобільне навчання, яке сьогодні набуває популярності серед молоді. Завдяки розвитку технологій мобільного зв'язку, заснованих на використанні «Інтернету», мобільне навчання набуває поширення, і в перспективі може стати потужним засо-

бом підвищення успішності навчання на всіх етапах становлення особистості – від загальноосвітньої до вищої освіти [6, с. 96].

Мобільне та дистанційне навчання мають суміжні дотичні точки, проте не все дистанційне навчання є мобільним та не всяке мобільне навчання є дистанційним. Обидва ці напрями взаємодії в освітньому просторі є частиною електронного навчання.

Технічним засобом, що забезпечує можливість мобільного навчання є смартфон («розумний телефон»). Застосовувати смартфон можна в будь – якому розділі навчальної програми, якщо проявити креативність. Але найдоречніше, мабуть, у розділах, які пов'язані з самостійною роботою, або спрямовані на формування творчих задатків [6].

Постає важлива проблема підготовки якісних навчально – методичних матеріалів нового зразка, які розміщуватимуться у електронних навчальних курсах (ЕНК). Електронний навчальний курс (ЕНК) – це комплекс навчально – методичних матеріалів та освітніх послуг, створених для організації індивідуального та групового навчання з використанням інноваційних педагогічних та інформаційно – комунікаційних технологій [3].

Для повноцінного забезпечення комунікації між учителем та учнями в умовах дистанційного навчання під час карантинних заходів варто додати:

- створення власних сайтів і блогів із завантаженням цікавих матеріалів для самонавчання учнів;

- взаємо спілкування з використанням спеціально створених чатів та форумів;

- застосування тестових завдань різних типів для здійснення диференціації та індивідуалізації навчання учнів з урахуванням рівня їх пізнавальних здібностей;

- подання важливого матеріалу, означення, властивостей об'єктів, теорем та схем за допомогою засобів інфографіки та хмарних технологій;

- використання у роботі педагога асоціативних і ментальних карт (Coggle, Freemind, XMind), інтерактивних презентацій (Nearpod, Edpuzzle) та робочих аркушів (Wizer, Padlet), дидактичних ігор (LearningApps, Wordwall), а також інших різноманітних навчальних додатків та конструкторів уроків (Blendspace) [8].

Дистанційні електронні навчальні курси або їх елементи можна можуть бути ефективно використані як для організації навчання дистанційної та заочної форм, так і для підтримки навчального процесу денної форми навчання.

Висновки. Професійно – педагогічна підготовка має забезпечувати базову, фундаментальну підготовку вчителя, формувати в нього бажання та вміння постійно поповнювати та оновлювати свої професійні знання. Як наслідок, ми стикаємося з протиріччям між об'єктивною необхідністю підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями та принциповою неспроможністю педагогічних закладів вищої освіти повною мірою реалізувати цю потребу.

Застосування особистісно орієнтованого підходу до процесу навчання тягне за собою принципову зміну характеру взаємин між учителем і учнем. Наявність суб'єкт – суб'єктної взаємодії між учасниками освітнього процесу притаманна більшості сучасних педагогічних технологій. Серед цих технологій важливе місце займають інтерактивні технології навчання. Ефективне впровадження інтерактивного навчання неможливе без чіткого розуміння своїх ролей і функцій усіма учасниками освітнього процесу.

Впровадження дистанційної освіти в практику роботи, як наслідок, складність оволодіння новими формами спілкування викликали необхідність зосередити увагу на розвитку психологічного супроводу викладачів і тих, хто навчається в освітній діяльності в незвичайних умовах.

Продуктивне педагогічне спілкування в умовах дистанційної освіти відбувається за умови організації педагогічного процесу на демократичних засадах, якісної технічної складової, уміння використовувати необхідні засоби дистанційної освіти, позитивного ставлення вчителя до учнів, захоплення спільною діяльністю всіх суб'єктів педагогічної взаємодії.

Індивідуально-психологічні особливості у змісті педагогічної майстерності вчителя реалізуються у наступному:

1. Керування власною поведінкою:

- володіння невербальними аспектами впливу: пантомімікою та мімікою;
- керування емоціями та настроєм для пробудження творчого самопочуття та зняття напруження;
- вміння керувати увагою та увагою;
- контроль за власним мовленням та використання шляхів підвищення ораторської майстерності (дихання, темпу мовлення, дикції).

2. Вплив на колектив та взаємодію у колективі: контакт, вирішення проблемних питань, організація змісту діяльності через призму виконання не індивідуальних, а групових творчих вправ та завдань.

Провідна модель, у реалізації дистанційного навчання передбачає:

- безпосередню взаємодію усіх учасників освітнього процесу в цифровому просторі;
- інтерактивну взаємодію, опосередковану комп'ютерними технологіями та інформаційно-освітніми онлайн-ресурсами;
- самоосвіту педагогів як безперервний процес самовдосконалення та саморозвитку відповідно до поставлених освітніх завдань.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні: особливостей побудови взаємодії педагогів з учнями різних вікових категорій в умовах дистанційного навчання, проблеми психолого-педагогічного вектору взаємодії з батьками учнів в межах дистанційного навчання, а також у розгляді сучасних проблем формування інтересу до фізичної культури та мистецтва в умовах дистанційного навчання.

Список літератури:

1. Бабіна І. С., Кириченко О. М. Теоретичні основи становлення майстерності вчителя в умовах дистанційного навчання. *Матеріали до 78-ї студентської наукової конференції. Секція «Факультету психології та соціальної роботи». Підсекції, «Психологія», «Соціальна робота та соціальні теорії».* Одеса, 1–3 черв. 2022 р. Одеса: Видавництво «Друк Південь», 2022. С. 12–18.
2. Бойко Г. Розвиток професійної майстерності викладача вищої школи упродовж життя. *Посібник неперервна професійна освіта: теорія і практика.* 2022. № 5. С. 89–96.
3. Гадяк І. Тьюторська майстерність – основа викладача вищої школи. *Посібник наукові інновації та передові технології.* 2021. №2. С. 12–15.
4. Дубасенюк О. Розвиток педагогічної майстерності вчителів музичного мистецтва засобами цифрових технологій в умовах неформальної освіти. *Науковий вісник.* 2019. №1. С. 101.
5. Краснюк І. С., Данілова О. С. Вплив дистанційного навчання на психоемоційний розвиток молодших школярів. *Психологічне і соціальне благополуччя особистості та населення в умовах пандемії Covid-19: теорія і практика : зб. матеріалів наук. – практ. інтернет-конф.* Одеса, 9 квіт. 2021 р. Одеса: ОНУ, 2021. С. 50–53.
6. Попадич О. Особливості організації дистанційного навчання при підготовці майбутніх учителів початкової школи. 2021. С. 86–100.

7. Пришляк В. Особливості інноваційної проектної діяльності майбутніх агроінженерів за умов дистанційного навчання. *Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи*. 2021. № 23. С. 111–114.
8. Сороколів Н. Обґрунтування програми розвитку професійних компетентностей учителів фізичної культури в умовах нової української школи. *Науковий вісник*. 2022. №23. С. 145–165.
9. Сургова С. Особливості організації та проведення психолого-педагогічної практики майбутніх філологів за умов дистанційного навчання. *Збірник наукових праць педагогічної науки*. 2020. №91. С. 87–92.
10. Hromalik C. D., and Koszalka T. A., Self-regulation of the use of digital resources in an online language learning course improves learning outcomes. *Distance Education*. 2018. Vol. 39, No 4. P. 528–547.
11. Hudimova, A., Zaverukha, O., Karpenko, Y., Stelmakh, O., & Lialiuk, G. Gender study of the student youth's psychological well-being during coronavirus lockdown: a comparative analysis. *Amazonia Investiga*. 2021. No. 10(48). P. 189–199. DOI: 10.34069/AI/2021.48.12.20
12. Moritz Börner-Ringleb, Gino Casale, Gino Casale, What predicts teachers' use of digital learning in Germany? Examining the obstacles and conditions of digital learning in special education. *European Journal of Special Needs Education*. 2021. Vol. 36, No 1. P. 80–97.
13. Rachel L. Bradley, L. Browne Blaine, and Heather M. Kelley, Examining the Influence of Self-Efficacy and Self-Regulation in Online Learning, *College Student Journal*. 2017. Vol. 51, No 4. P. 518–530.

Hudimova A.K., Babina I.S. THE ROLE OF TEACHERS' PSYCHOLOGICAL AND PERSONAL TRAITS IN THEIR PROFESSIONAL SKILLS UNDER CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

The theoretical aspects of the formation and implementation of the professional skill of modern teachers in the conditions of distance learning, which is determined, in particular, by the individual psychological properties of each specialist, have been studied. The article defines the current challenges of today, which awaken the need to find innovative approaches to teaching and improve the quality of the implementation of the educational process in the content of new interaction models in the «teacher-student» system. Teachers face the task of gaining new experience in interaction with children of different age groups in the latest, innovative conditions directly in practice. It has been established that distance teaching requires pedagogical skill, competence, significant experience, psychological resources, the flexibility of thinking, and adaptation to various situations that may arise during the course of the lesson (some of them are quite difficult to predict). It is scientifically proven that distance learning is, in essence, a fairly new model that requires adaptation of all participants in educational activities and further ensuring the high quality of children's knowledge at all levels of education. In the article, we systematized and summarized the leading principles of the formation and development of the educational environment in the conditions of distance learning, taking into account the individual and psychological characteristics of each teacher who works with students of different age categories. Attention is focused on the modern and most promising ways of implementing a distance learning through the prism of using innovative information technologies in the context of improving the subjective quality of the educational process.

Key words: adaptation, distance learning, innovative learning technologies, educational competence, pedagogical skills.